

Ірина Баклан
м. Київ, Україна

**«Фальшиві друзі» в перекладі юридичної літератури
(на матеріалі німецької та української правничих терміносистем)**

The article deals with the lexical aspect of law texts translating related to the existence of misleading words named as “false friends of a translator”, which occur in the law term system. The author analyzes the vocabulary of misleading words and focuses on the main thematic groups of German legal vocabulary that could contain traps of internal form in translation. The results of the case study provide practical tips both for practitioners and beginners in the field of translation, concerning how to avoid translation errors related to inter- and intra-branch homonymy.

Keywords: misleading words, international vocabulary, terminological homonymy, polysemic lexemes, full homonyms, partial homonyms

У своїй практичній діяльності більшість перекладачів-початківців часто недооцінюють свої галузеві знання певної терміносистеми і натрапляють на лексеми, які зовні дуже нагадують загальновідомі поняття, проте в перекладі вони мають зовсім інше значення. Із такою ж проблемою можуть зіткнутися і досвідчені перекладачі-практики, які можуть не знати певних відтінків у значенні окремих термінів, що провокують перекладацькі помилки. Ця група лексем є найбільш підступною і для з'ясування всіх особливостей перекладу так званих «фальшивих друзів перекладача» треба провести докладний аналіз у межах правничих терміносистем досліджуваних мов. Метою представленої статті є виокремити основні тематичні групи лексики, яка створює пастки внутрішньої форми, і зіставити значення німецьких та українських юридичних термінів, які можуть варіюватися залежно від сфери вжитку. Серед визначених завдань перед нами постають необхідність надати визначення поняттю «фальшиві друзі перекладача», навести їхню класифікацію і проаналізувати виокремлені тематичні групи лексем у межах німецької та української правничих терміносистем, зосередивши увагу на особливостях правильного відтворення зазначених термінів, і надати практичні поради перекладачам під час роботи з подібною лексикою.

Пастки внутрішньої форми мають декілька варіантів в українській мові. Їх називають «фальшивими друзями перекладача», «хибними друзями перекладача» та «псевдодрузями перекладача» (англ. misleading words, нім. falsche Freunde, фр. faux amis). У німецькомовному просторі їх називають також «фальшивими

лексичними паралелями» (*falsche lexikalische Parallele*). Питаннями існування пасток внутрішньої форми в терміносистемах займалися багато мовознавців, зокрема Е.Ф. Скороходько, Д.С. Лотте і Т.Р. Кияк. У перекладацькому аспекті «фальшиві друзі перекладача» досліджувалися в німецько-російській, німецько-іспанській, німецько-польській мовних парах, уклалися відповідні лексикографічні джерела (напр., словник «фальшивих друзів перекладача» К. Готліба, Німецький словник лексичних паралелей В.В. Дубічинського та Т. Ройтера). Дослідженню правничої терміносистеми в межах німецько-української мовної пари присвячено праці вітчизняних мовознавців (І.В. Сойко, А. Гриненко, О.А. Шаблій). Зокрема, вагому цінність і основу для подальших наукових розвідок містить глосарій «псевдодрузів перекладача» у німецькій та українській юридичних терміносистемах (укладач О.А. Шаблій) у вигляді додатку до Німецько-українсько-російського коментованого словника з адміністративного права Б. Шлоера та І. Сойка за загальною редакцією Б. Шлоера та Ю. Зайцева. Саме цей глосарій став матеріалом нашого дослідження. Фокус нашої уваги під час аналізу «фальшивих друзів перекладача» було зосереджено на лексемах, які позначені зв'язком повної відмінності (\neq) або виявляють незначні семантичні розбіжності, які найчастіше залишаються поза увагою перекладачів (\approx).

Пастки внутрішньої форми спричинені зміщенням або зміною семантичного значення терміна і належать до сфери дослідження інтернаціональної лексики. Вони пов'язані з явищем термінологічної омонімії. За класифікацією Е.Ф. Скороходька «фальшиві друзі перекладача» виникають через 1) міжмовну омонімію шляхом перенесення назви під час утворення терміна; 2) асоціативне перенесення первинного значення на основі схожих ознак різних об'єктів термінотворення та 3) неоднорідне семантичне навантаження змістової структури міжнародних термінів у різних мовах [1, с. 18].

К.Г. Готліб надає визначення «фальшивих друзів перекладача» як слів і словосполучень двох або декількох мов, які через аналогію свого звукового чи морфемного складу викликають хибні асоціації і призводять до оманливого сприйняття інформації іноземною мовою або до перекладацьких огріхів через видозміну значення, неточності у відтворенні стилістичного забарвлення, а також через неправильні словосполучення та помилки у лексичному вжитку [2, с. 96]. За визначенням Г.-М. Гаутера, «фальшиві друзі перекладача» є словами іноземної мови, які зовні більш-менш подібні до слів рідної мови, але мають більшу чи меншу відмінність у значенні. У словнику лінгвістичних термінів *Metzler Lexikon Sprache* за ред. Г. Глюка до

«фальшивих друзів» відносять не лише окремі слова, а й словосполучення або «комплексні вирази» (komplexe Ausdrücke). Крім того, уточняється ознака подібності: «фальшиві друзі», за визначенням Г. Глюка, є фонологічно, графічно або морфологічно подібні слова, при чому розбіжності у значенні лексеми не вказуються. Це означає лише, що такі слова і словосполучення можуть мати різні відтінки значення, сфери референції та конотації [3, с. 234].

За ступенем відмінності розрізняють повні та часткові «фальшиві друзі» (Г.-М. Гаугер) або «фальшиві друзі» у вузькому і широкому сенсі (Р. Ліпчук). Перша група є власне типовими пастками внутрішньої форми, які спричиняють значні огріхи під час перекладу. Водночас їх легко виявити в тексті, оперуючи фаховими та галузевими знаннями. Часткові «фальшиві друзі» є полісемічними лексемами, які окрім щонайменше одного спільного значення мають одне чи декілька різних значень. Лєвова частка такої лексики припадає саме на юридичну терміносистему німецької мови. Повну чи часткову відмінність правничих термінів можна проаналізувати на основі зіставного аналізу лексикографічних джерел.

Загальний обсяг досліджених нами одиниць склав 112 лексем, які можна розподілити на такі тематичні групи: органи управління та установи (15 од.); назви документів (23 од.); фінанси (9 од.); лексеми на позначення ознак / якостей (11 од.), дій (37 од.), об'єктів (5 од.), суб'єктів (4 од.), подій (1 од.), структури (1 од.) та показників (2 од.), а також існування права на щось (4 од.).

Найбільшу групу складають лексеми у галузі юридичної термінології, які позначають дію. Серед них трапляються повні та часткові омоніми. Повні омоніми можна виокремити у список і використовувати під час перекладу. Вважаємо за необхідне навести основні особливості відтворення таких лексем. Так, термін *Amortisation*, *f* ≠ *амортизація* має декілька значень у галузі німецького цивільно-процесуального і торговельного права, які зовсім не збігаються зі значеннями в україномовному просторі «поступове зношування основних фондів (устаткування, будівель, споруд) і перенесення їхньої вартості на продукцію, що виробляється» [4, с. 332]. У цивільно-процесуальному німецькому праві під цим терміном розуміють: 1) законодавче або адміністративне обмеження щодо придбання певних майнових цінностей; 2) оголошення документа недійсним [4, с. 331]. Останнє значення також використовується в податковому праві. Сфера вжитку в межах терміносистеми торговельного права має значення «покриття боргу; вилучення паю; повернення закупівельних витрат, зроблених у процесі інвестування

певної справи, за рахунок одержаних доходів» [4, с. 332]. Термін *Audit, n/m* в екологічному праві означає перевірку підприємства щодо дотримання вимог з екологічного законодавства, що зовсім не відповідає усталеному в українській терміносистемі господарського права терміну *аудит* як «вид фінансового контролю з метою визначення достовірності звітності, обліку, первинних документів про фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання» [4, с. 333].

Із частковими омонімами справа дещо складніша, оскільки вони виявляють деяку подібність. Саме тому для правильного їхнього відтворення слід урахувувати контекст і комунікативну ситуацію. Термін *Amnestie, f* \approx *амністія* у значенні «пом'якшення покарання; звільнення від покарання» є нетиповим для німецькомовного вжитку, що треба врахувати під час перекладу з української мови німецькою мовою. Застарілим і нетиповим гіперонімом є *Appellation, f* \approx *апеляція* у значенні «звернення до вищої інстанції; оскарження судових рішень до суду вищої інстанції» [4, с. 332]. Замість нього загальноживаними є терміни *Anrufung, f, Berufung, f* та *Revision, f*. Серед часткових омонімів трапляються терміни часів колишньої НДР (напр., *Attestation, f* «перевірка кваліфікації»). В українській мові атестація означає визначення, перевірку кваліфікацію працівника, службовця тощо. Також цей термін уживається у галузі освіти. Лексема *Approbation, f* \approx *апробація* в німецькій мові має спеціальне термінологічне значення «юридична назва допуску до заняття певними видами діяльності, вільними професіями (лікаря, аптекаря тощо)», у той час як в українській за ним закріплено універсальний термін «офіційне затвердження, схвалення, визнання після випробування, перевірки» [4, с. 332]. В українській мові часткові омоніми можуть мати вужче значення, ніж у німецькій мові (напр., *Amortisation, f* у нім. мові «ідентифікація, реєстрація авторських прав; наділення певними повноваженнями», в укр. мові – «надання дозволу на обслуговування власника платіжної картки») [4, с. 331].

Отже, для здійснення адекватного перекладу юридичних текстів та уникнення так званих «фальшивих друзів» перекладачеві слід володіти фаховими та галузевими знаннями, прискіпливо ставитися до перекладу інтернаціональної лексики, а також урахувувати напрям перекладу. Адже найбільша вірогідність втрапити в пастку внутрішньої форми виникає в українсько-німецькому напрямі перекладу. Розбіжності у значенні внутрішньогалузевих омонімів спричинені узусом (типовість / нетиповість ужитку), архаїзацією (виходом з ужитку) та гіперо-гіпонімічними зв'язками між значеннями. Повні омоніми трапляються значно рідше за часткові і

легше піддаються ідентифікації. Щоб розпізнати часткові омоніми, треба повсякчас розширювати енциклопедичні знання в галузі юридичної термінології та за допомогою зіставного аналізу німецької й української терміносистем поглиблено вивчати особливості вжитку окремих лексем, які можуть провокувати перекладацькі помилки.

Література

1. Кияк Т. «Фальшиві друзі перекладача» як проблема міжкультурної комунікації. *Наукові записки. Серія: філологічні науки*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Випуск 89 (1). С. 17-20.
2. Turska M. Internationalismen in der Fachsprache der Gastronomie und Kochkunst im fünfsprachigen Vergleich. *Beiträge zur Germanistik*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2009. 248 S.
3. Nefedova L. Lexikographie und Interkulturalität: Zum Projekt für ein deutsch-russisches und russisch-deutsches Wörterbuch der falschen Freunde des Übersetzers. *Lexikographische Innovation – Innovative Lexikographie*. Hildesheim; Zürich; New York: Georg Olms Verlag, 2017. S. 231-247.
4. Словничок «псевдодрузів перекладача» у німецькій та українській юридичних терміносистемах. Уклад. О.А. Шаблій. *Німецько-українсько-російський коментований словник з адміністративного права*. Заг. ред. Б. Шлоера та Ю. Зайцева. К.: Український центр правничих студій, 2003. С. 325-358.

Ірина Бурлакова, Тетяна Семігінівська
м. Київ, Україна

Відтворення структурно-функціонального контенту фахового тексту

The present article covers the specificity of the professional language in the political discourse. Many linguists have attempted to classify professional language, but complete and consistent professional text classification was developed by R. Hlezer and L. Hoffman. Analysis of the political texts shows that translators use different kinds of rendering structural and functional text content, which implies the subjective factor in solving the given problem. Cultural traditions, different social features and unique characteristics of the English society reflected in the political discourse need to be adequately addressed by translators.

Keywords: political discourse, content, professional language, translation transformations